

MARTA STAWSKA

ORCID 0000-0002-2299-171X

*Uniwersytet im. Adama Mickiewicza
w Poznaniu*

MŁODZIEŻ NEET WE FRAGMENTARYCZNEJ RZECZYWISTOŚCI SPOŁECZNEJ - PRÓBA CHARAKTERYSTYKI

ABSTRACT. Stawska Marta, *Młodzież NEET we fragmentarycznej rzeczywistości społecznej – próba charakterystyki* [NEET Youth in the Fragmented Social Reality – Brief Characteristics]. *Studia Edukacyjne* no. 66, 2022, Poznań 2022, pp. 113-134. Adam Mickiewicz University Press. ISSN 1233-6688. DOI: 10.14746/se.2022.66.9

The following article is devoted to a social phenomenon that is increasingly becoming a point of interest to many research communities. It is a NEET youth (*Not in Employment, Education or Training*), who simultaneously meet three conditions: they are not studying, not working and not training in formal education system. On the basis of literature on the subject and available data, the article discusses the theoretical aspects of the NEET phenomenon and fragmented social reality. In addition, statistics and methods of reintegration to facilitate re-entry into the labor market are presented.

Key words: NEET youth, labor market, unemployment, education, social reality

Wprowadzenie

Dopiero w latach 50. i 60. XX wieku młodzież zaczęto postrzegać jako nową oraz odrębną zbiorowość społeczną. Rolę w tej zmianie niektórzy badacze przypisują krajom zachodnim i postępującym w tamtym czasie przemianom o charakterze cywilizacyjnym, edukacyjnym oraz kulturowym¹. Podkreśla się przy tym niewątpliwie ważną rolę rozwoju oraz intensyfikacji różnorodnych ruchów społecznych, które najczęściej formowały się w czasach największej

¹ Znaczącą rolę w tej zmianie odegrały m.in. przemiany edukacyjne, które sprawiły, iż coraz mniej nastolatków podejmowało decyzję o usamodzielnieniu się w wieku 15-16 lat, jak miało to miejsce dotychczas, tylko stawiało na dalszą naukę, co znacząco przedłużyło ich dzieciństwo. Zob. J. Kędzior, *Młodzież jako specyficzna grupa społeczna*, [w:] *Współczesna młodzież. Pomiędzy Eros a Thanatos*, red. J. Kurzępa, A. Lisowska, A. Pierzchalska, Wrocław 2008, s. 9.

niestabilności systemów społecznych². Z czasem fenomen sprzeciwiania się i buntowania przeciwko powszechnie przyjmowanym wartościom zaczął także rozpowszechniać się na inne państwa, w tym Polskę³. W związku z tym, można uznać, iż przemiany pokoleniowe stanowią zawsze wynik większych wydarzeń historycznych. Osoby urodzone w podobnym czasie zdobywają wspólne doświadczenia, odbierają rzeczywistość w porównywalny do siebie sposób, zaczynają także wyznawać takie same wartości, czy przejawiać podobne priorytety. Wymienione aspekty wpływają także na sposób podchodzenia do różnorodnych instytucji, chęci uczestnictwa w nich, czy sposobach realizowania swoich potrzeb⁴. Dlatego, młode pokolenie stanowi doskonały punkt odniesienia do obserwacji oraz opisu zachodzących przemian we współczesnych społeczeństwach. W literaturze przedmiotu przyrównuje się młodzież do „soczewki” oraz „barometru”, ponieważ to właśnie ona skupia na sobie wszystkie obecne problemy społeczne, a ponadto służy do pomiaru nastrojów społecznych⁵. Jednym z takich problemów, występujących we współczesnej rzeczywistości społeczno-gospodarczej, jest rosnący odsetek młodzieży NEET (ang. *Not in Education, Employment or Training*). Stanowi go unikalna zbiorowość młodych ludzi, którzy spełniają jednocześnie trzy warunki – nie uczą się, nie pracują, ani nie kształcą się w żadnej innej formie. Zjawisko to na przestrzeni ostatnich lat zaczęło być coraz częściej dostrzegane przez różne środowiska naukowe (m.in. pedagogów, socjologów, ekonomistów), mimo różnych zainteresowań badawczych, co znaczy, że przyczyny, konsekwencje oraz charakterystyka fenomenu są wielowymiarowe. Natomiast, odsetek osób znajdujących się w tej grupie przestał być problemem drugorzędny czy o mniejszym stopniu ważności, a wręcz przeciwnie – stał się jednym z ważniejszych wyzwań dla polityki społecznej państw członkowskich⁶.

² Nowe ruchy społeczne powstawały głównie w Stanach Zjednoczonych, Europie, ale także Ameryce Środkowej i Południowej. Miały one silnie ideowy charakter – najbardziej znanym przykładem są protesty przeciwko wojnie w Wietnamie i związane z nimi zamieszki na amerykańskich uniwersytetach. Zob. M. Niezgoda, *Młodzież. Kłopotliwa kategoria socjologiczna*, [w:] *Młodzież w społeczeństwie ryzyka*, red. P. Długosz, M. Niezgoda, S. Solecki, Kraków 2014.

³ Jednym z przykładów buntu polskiej młodzieży są strajki z marca 1968 roku. Pierwotnym powodem była chęć obrony teatralnego przedstawienia „Dziadów” Adama Mickiewicza w reżyserii Kazimierza Dejmka, które zostało ocenzurowane przez komunistyczne władze. Z czasem bunt wyszedł poza środowiska studenckie i zaczęły brać w nim udział całe młode pokolenia, wyrażające sprzeciw wobec ograniczania wolności słowa i poczucia izolacji wobec świata Europy zachodniej. Zob. N. Popłonikowska, *Dziady w reżyserii Kazimierza Dejmka – próba demitologizacji*, *Acta Universitatis Lodzensis*, 2015, 1(27).

⁴ M.W. Kopertyńska, K. Kmiotek, *Budowanie zaangażowania pracowników pokolenia Y*, *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Management Forum*, 2014, 4, s. 41-42; D. Rynkiewicz, *Rola pokolenia Y w tworzeniu innowacji otwartych*, *Edukacja Ekonomistów i Menadżerów*, 2014, 4(34), s. 130.

⁵ K. Szafraniec, *Młodzi 2011*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011, s. 11.

⁶ E. Krause, *Zjawisko NEET, czyli o młodzieży trzy razy nic*, *Problemy Profesjologii*, 2016, 2, s. 68.

NEET – ustalenia terminologiczne oraz charakterystyka zbiorowości

Jak już wspomniano, badania nad grupą społeczną, jaką jest młodzież rozpoczęły się na przełomie lat 50. oraz 60. XX wieku. W tamtym czasie oraz w latach późniejszych na terenie Stanów Zjednoczonych prowadzono prace badawcze o charakterze edukacyjnym, mające zapewnić jak najkorzystniejsze reformy oświatowe. Wtedy też powstało pierwsze określenie opisujące młodzież porzucającą edukację na poziomie podstawowym – *school dropout* – które można przetłumaczyć jako odpad szkolny⁷. Stąd, zagadnienie młodych osób porzucających naukę w systemie formalnym nie jest zagadnieniem typowym czy charakterystycznym dla obecnej rzeczywistości społecznej⁸. Natomiast, sprawa przedstawiała się inaczej na gruncie europejskim. W tym przypadku, ta specyficzna zbiorowość – młodych osób porzucających edukację oraz niepodających zatrudnienia – została dostrzeżona dopiero w latach 80. XX wieku. Miało to miejsce w czasach, kiedy w Anglii wprowadzono znaczne zmiany w otrzymywaniu świadczeń socjalnych, co zadziało najmocniej na szkodę osób od 16 do 18 lat, które w związku z decyzjami rządzących pozostały bez prawa do otrzymywania zasiłku dla bezrobotnych. Z uwagi na chęć zwrócenia opinii publicznej na wyłaniającą się nową grupę społeczną, D. Istance, G. Rees oraz H. Williamson, prowadzący swoje badania w południowej Walii, początkowo opracowali skrót *Zer0* (później zmieniony na *Status A*), odnoszący się do wyżej wspomnianej grupy wiekowej, która jednocześnie spełniała trzy warunki: nie pobierała edukacji w systemie formalnym, nie pracowała, ani nie kształciła się w innej formie przez ostatnie sześć miesięcy⁹. Jak później stwierdził H. Williamson, pierwotne określenie z czasem stało się silną oraz wymowną metaforą, bowiem oznaczało, iż taka młodzież nigdzie nie idzie oraz na nic nie liczy¹⁰. Z tego też względu, a tym samym intencji uniknięcia negatywnych skojarzeń, angielscy politycy opracowali zna-

⁷ Z. Kwieciński, jeden z głównych pionierów badań nad wykluczeniem edukacyjnym dzieci z terenów wiejskich, definiował hasło „odpad szkolny” jako te dzieci i młodzież, które po przerwaniu edukacji nie wracały do niej pomimo podlegania obowiązkowi szkolnemu. Zob. Z. Kwieciński, *Odpad szkolny na wsi. Studium socjopedagogiczne*, Warszawa 1972; E. Putkiewicz, M. Zahorska, *Społeczne nierówności edukacyjne – studium sześciu gmin*, Warszawa 2001, s. 5-9.

⁸ M. Szcześniak, G. Rondón, *Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie*, Psychologia Społeczna, 2011, 3(18), s. 242.

⁹ Eurofound, *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2012, <http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1254en.pdf>, s. 19 [dostęp: 12.08.2022].

¹⁰ H. Williamson, *Status Zer0, youth and the “underclass”: Some considerations*, [w:] *Youth, the ‘underclass’ and social exclusion*, red. R. Macdonald, London 1997, s. 78.

ny obecnie skrót NEET (*Not in Education, Employment, or Training*¹¹). Po raz pierwszy i oficjalnie użyto go w angielskim raporcie rządowym „Bridging the gap” w 1999 roku. Sformułowanie oraz sam koncept został szybko zaadaptowany w innych krajach europejskich, w związku z czym wiele państw posiada obecnie własne definicje zjawiska¹².

Z uwagi na to, iż pierwotne próby zdefiniowania tej społeczności oraz pierwsze prowadzone nad nią badania rozpoczęły się w krajach anglosaskich, to jest Stanach Zjednoczonych oraz Wielkiej Brytanii, z czasem pojawiły się problemy w kwestiach określenia przedziału wiekowego, który kwalifikuje do bycia NEET-sem. W tamtym czasie, wszystkie dostępne opracowania odnosiły się w głównej mierze do osób w wieku od 16 do 18 lat, bowiem to je najmocniej dotknęły wcześniej opisywane zmiany oraz do tego przedziału były objęte obowiązkową edukacją szkolną¹³. Z czasem, wskutek rozwoju i zwiększenia dostępności kolejnych opracowań, a przy tym lepszego poznania wielowymiarowości i wewnętrznego zróżnicowania zbiorowości, biorąc pod uwagę także specyfikę funkcjonowania systemów edukacyjnych w poszczególnych państwach europejskich, zaczęto ogólnie przyjmować przedział od 15 do 24 lat. Wkrótce również i to zaczęło ulegać zmianie, bowiem niedługo później granica wiekowa została podniesiona do 29 lat, co związane jest z przedłużeniem kształcenia młodych ludzi na uczelniach wyższych. Zmiana ta została również przyjęta przez Komisję Europejską oraz opracowywane przez nią dokumenty Europejskiego Funduszu Społecznego¹⁴. Eurostat (Europejski Urząd Statystyczny) przygotowując swoje coroczne wyniki badań odnośnie stopy NEET, przedstawia je w następujących przedziałach wiekowych: 15-19 lat, 15-24 lata, 20-24 lata, 20-29 lat oraz 25-29 lat. W polskim ustawodawstwie, a dokładniej w Ustawie z 14 marca 2014 roku o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw również znalazły się formy pomocy dla osób do 30 roku życia, co wyraźnie wskazywało na konieczność podwyższenia górnej granicy wieku¹⁵.

Jednorodna oraz spójna dla wszystkich środowisk badawczych charakterystyka zbiorowości jest kłopotliwa. Wynika bowiem z tego, że młodzież

¹¹ W niektórych opracowaniach podaje się, że skrót ten pochodzi od innego sformułowania: *Neither in Employment nor in Education and Training*. Zob. S. Saczyńska-Sokół, M. Łojko, *Sytuacja młodzieży NEET na rynku pracy*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Seria: Administracja i Zarządzanie, 2016, 108, s. 98.

¹² Eurofound, *NEETs - Young people not in employment*, s. 20.

¹³ K. Ziolo-Gwadera, *Młodzież NEET jako wyzwanie współczesnego rynku pracy*, Zeszyty Naukowe ZPSB Firma i Rynek, 2018, 1, (53), s. 96.

¹⁴ E. Krause, *Zjawisko NEET, czyli o młodzieży trzy razy nic*, s. 69.

¹⁵ K. Ziolo-Gwadera, *Młodzież NEET jako wyzwanie*, s. 96-97; zob. także: Ustawa z 14 marca 2014 r. o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw (DzU 2014, poz. 598).

ani-ani¹⁶ jest wewnątrznie bardzo zróżnicowaną grupą. NEET-sem może zostać zarówno osoba posiadająca wyższe wykształcenie, jak i jednostka, która na pewnym etapie została wykluczona z formalnego systemu edukacyjnego. Jednakże, cechami wspólnymi, które można znaleźć pomiędzy tymi dwiema, całkiem skrajnymi, grupami jest przede wszystkim brak motywacji do podejmowania aktywności na rzecz zmiany kwalifikacji czy podjęcia dalszej nauki, ale także również niskie zainteresowanie podjęciem pracy¹⁷.

Najczęściej stosowanym w literaturze przedmiotu przekrojem, który kwalifikuje NEET-sów do odrębnych podkategorii, jest opracowany przez Eurofound (Europejską Fundację na Rzecz Poprawy Warunków Życia i Pracy) i przedstawia się następująco:

– *the conventionally unemployed* – najprościej tłumacząc jako bezrobotni; stanowią największy odsetek osób nieaktywnych, pozostających bez zatrudnienia zarówno krótko- jak i długotrwale;

– *the unavailable* – inaczej niedostępni; tym określeniem zdefiniowano młode osoby, które np. poprzez posiadaną niepełnosprawność, chorobę, czy problemy rodzinne nie są w stanie podjąć aktywności zawodowej bądź edukacyjnej;

– *the disengaged* – określa się ich mianem niezaangażowani; w przeciwieństwie do wyżej omawianych grup nie mają żadnych przeciwskażeń do podjęcia aktywności, a pomimo to jej nie podejmują. Autorzy opracowania zwracają szczególną uwagę na osoby prowadzące aspołeczny lub ryzykowny styl życia;

– *the opportunity-seekers* – poszukiwacze okazji; tym sformułowaniem określono młodych ludzi, którzy podejmują aktywność na rynku (np. poprzez poszukiwanie pracy czy innych możliwości kształcenia się w postaci chociażby kursów), ale decydują się wyłącznie na odpowiadające ich kwalifikacjom, wykształceniu, umiejętnościom;

– *the voluntary NEETs* – tworzy ją specyficzna grupa młodych osób, angażujących się w inne czynności poza systemem formalnym, m.in. sztukę, zajęcia związane z wolontariatem, samodoskonalenie się, czy samokształcenie¹⁸.

W tabeli 1, na podstawie opracowań dotyczących młodzieży ani-ani, przedstawiono najważniejsze wnioski, determinanty przynależności oraz charakterystykę społeczności NEET. Tabelę podzielono na trzy odmienne

¹⁶ W polskich opisach NEET-sów można spotkać się z przykładowymi pojęciami, jak np.: młodzi trzy razy nic, pokolenie „ani-ani”, bierno pokolenie, młody bezrobotny, młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym, generacja nic, czy młodzi roszczeniowi. Zob. S. Saczyńska-Sokół, M. Łojko, *Sytuacja młodzieży NEET*, s. 98.

¹⁷ B. Serafin-Juszczak, *NEET – nowa kategoria młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym*, Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica, 2014, 49, s. 47.

¹⁸ Eurofound, *NEETs – Young people not in employment*, s. 24.

poziomy: mikro – związane z właściwościami psychologicznymi jednostki, meso – związane z uwarunkowaniami formalnego systemu edukacji oraz makro – wszystkie czynniki społeczno-ekonomiczne.

Tabela 1

Determinanty przynależności młodzieży NEET oraz czynniki ryzyka

Poziom mikro	<ul style="list-style-type: none"> - Zaniżona samoocena skutkująca doświadczaniem samych negatywnych emocji, niższą odpornością na stres, dużym samokrytycyzmem. - Aspołeczne postawy wobec innych ludzi, poczucie nietolerancji z ich strony, zaniżone umiejętności społeczne. - Negatywne nastawienie do obecnej rzeczywistości, w której jednostka żyje. - Zjawisko wyłaniającej się dorosłości – u młodzieży ani-ani zauważalny jest kryzys tożsamościowy w momencie przejścia z systemu edukacji do podjęcia zatrudnienia, w związku z czym jak najdłużej odwołują „wejście” w dorosłość. - Niska motywacja do podejmowania działań, również niechętnie je wykonują, nie potrafią przystosować się do nowych środowisk (szkolnych, pracy i in.). - Czynniki rodzinne – rodzice osób z kategorii NEET charakteryzują się obojętnością edukacyjną oraz wychowawczą w stosunku do dzieci. - Uzależnienia oraz występujące wcześniej zachowania przestępcze (tj. pobyty w ośrodkach resocjalizacyjnych, postawy agresywne oraz łamanie norm prawnych). - Patologie występujące w rodzinie (tj. alkoholizm, kryzys bezdomności, samodzielne rodzicielstwo, nieodpowiednie warunki środowiskowe). - Niepełnosprawność oraz inne choroby. - Pochodzenie imigranckie. - Niskie wykształcenie własne, ale także wśród najbliższej rodziny; niskie dochody.
Poziom meso	<ul style="list-style-type: none"> - Zły klimat placówki edukacyjnej. - Brak jednostkowego podejścia do ucznia ze strony kadry. - Brak kompetencji czy narzędzi do radzenia sobie z sytuacjami trudnymi występującymi w szkole, jak i poza nią. - Osobiste doświadczenie przemocy, bullingiu. - Brak umiejętności zainteresowania tematami nauczania uczniów przez nauczycieli.

Poziom makro	<ul style="list-style-type: none"> - Fenomen przedłużonego zamieszkiwania u rodziców, widoczny zwłaszcza we włoskiej kulturze społecznej. - Kryzysy gospodarcze w skali globalnej czy państwowej. - Bezrobocie w zamieszkiwanym regionie. - Niedoskonałości dopasowania rynku pracy do młodych osób (objawiające się m.in. brakiem chęci do zatrudniania osób, które niedawno ukończyły szkołę lub studia).
--------------	---

Opracowanie własne na podstawie: M. Szcześniak, G. Rondón, *Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie*, Psychologia Społeczna, 2011, 3(18); K. Rybicka, *Sytuacja młodzieży na polskim rynku pracy*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, 2014, 37; E. Krause, *Zjawisko NEET, czyli o młodzieży trzy razy nic*, Problemy Profesjologii, 2016, 2; Eurofound, *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2012, <http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1254en.pdf>.

Statystyki występowania zjawiska w Polsce

Jednym z problemów występujących w polskich studiach dotyczących próby opisanego charakterystyki NEET-sów jest przede wszystkim brak badań, które swoim zasięgiem objęłyby całą zbiorowość. Przeprowadzone dotychczas analizy ograniczyły się bowiem do wybranych województw lub powiatów¹⁹. Problematyka wynika z braku obligatoryjności wypełniania dodatkowych sprawozdań statystycznych przez obywateli (z wyjątkiem tzw. spisu powszechnego). Wymagane dane są szczegółowo określone przez Ustawę o statystyce, co skutkuje brakiem możliwości wymogu dodatkowych informacji od sprawozdawców. Główny Urząd Statystyczny może odnosić się jedynie do zewnętrznych źródeł danych płynących z różnego rodzaju jednostek administracyjnych, urzędów pracy, skarbowych oraz stanu cywilnego, podmiotów gospodarczych, placówek oświatowych i tym podobnych²⁰. Właśnie ten problem – braku dostępu do szerszej ilości danych – znacząco ogranicza możliwość opisu, diagnozowania oraz próby przewidzenia dalszego rozwoju zjawiska. Obecnie można jednak korzystać między innymi z corocznego zestawienia danych Eurostatu oraz opracowa-

¹⁹ Przykładowe badania zostały przeprowadzone przez obserwatorium rynku pracy dwóch województw: wielkopolskiego oraz mazowieckiego. Zob. D. Turek, A. Wojtczuk-Turek, K. Marczak, *Wsparcie młodych osób na mazowieckim rynku pracy*, Wojewódzki Urząd Pracy, Warszawa, 2014; *Możliwości i ograniczenia osób młodych na wielkopolskim rynku pracy*, Wielkopolskie Obserwatorium Rynku Pracy II, Poznań 2015; R. Muster, *Zjawisko NEET na europejskim rynku pracy – zarys problemu*, Górnośląskie Studia Socjologiczne. Seria Nowa, 2020, 11.

²⁰ L. Cybulski, *Analiza sytuacji osób młodych i diagnoza barier ich aktywizacji zawodowej na Dolnym Śląsku w kontekście realizacji „Gwarancji dla Młodzieży”*, Wrocław 2014, s. 49.

nej przez Fundację stopy NEET. Do jej teoretycznych założeń wykorzystano wcześniej stosowaną miarę bezrobocia oraz bezczynności zawodowej. Służą one do oszacowania liczby osób pozostających bez zatrudnienia, natomiast opisywane narzędzie – do oceny, ile z tych osób dodatkowo pozostaje poza systemem edukacyjnym, przy czym nie wykazuje chęci do zmiany tej sytuacji²¹. Przedział wiekowy obejmuje osoby od 15 do 29 lat, które spełniają wyżej wspomniane warunki, natomiast samo narzędzie składa się z dwóch elementów.

– Licznika – tworzy go ogólna liczba osób we wspomnianym wcześniej wieku oraz spełniających wyżej wymieniane warunki, a które ponadto przez ostatnie cztery tygodnie przed badaniem nie otrzymały żadnej propozycji bądź oferty kształcenia się lub dalszej edukacji.

– Mianownika – jego liczbę tworzy całkowita liczba populacji młodzieży w wyżej wymienionym przedziale wiekowym (nie są wliczane jednak osoby, które odmówiły udzielenia odpowiedzi na pytanie o uczestnictwo w edukacji lub na rynku pracy)²².

Na potrzeby niniejszego artykułu zostanie przedstawione coroczne badanie Eurostatu (Europejskiego Urzędu Statystycznego), sporządzone w latach 2013-2021. W niżej przedstawionych tabelach ukazano, jak przedstawia się zjawisko w przypadku osób w wieku od 15 do 29 lat oraz jak rozkłada się ono ze względu na płeć, wraz z odnośnikiem w postaci średniej unijnej. Na potrzeby podrozdziału wybrano odnośniki dotyczące *non employed persons* (bezrobotni, nieposiadający zatrudnienia) oraz *persons outside the labour force* (osoby nieaktywne zawodowo).

Tabela 2

Stopa NEET wśród osób w wieku 15-29 lat w Polsce
oraz unijna średnia w latach 2012-2021 (w %) dla obu płci

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Unia Europejska	16,0	16,1	15,7	15,2	14,5	13,7	13,1	12,6	13,8	13,2
Polska	15,7	16,2	15,5	14,6	13,8	12,9	12,1	12,0	12,9	13,4

Źródło: Young people neither in employment nor in education and training by sex, age and labour status (NEET rates) <<http://ec.europa.eu/eurostat/>> [24.08.2022].

²¹ K. Ziolo-Gwadera, *Młodzież NEET jako wyzwanie*, s. 99.

²² I. Kurzawa, *Generacja NEET w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej*, Wrocław 2018, s. 153-154.

Tabela 3

Stopa NEET wśród mężczyzn w wieku 15-29 lat w Polsce
oraz unijna średnia w latach 2012-2021 (w %)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Unia Europejska	14,3	14,5	14,1	13,6	12,7	11,8	11,1	10,8	12,2	11,9
Polska	12,8	13,4	13,1	12,6	10,7	8,9	7,9	7,6	8,7	10,1

Źródło: <http://ec.europa.eu/eurostat/>

Tabela 4

Stopa NEET wśród kobiet w wieku 15-29 lat w Polsce
oraz unijna średnia w latach 2012-2021 (w %)

	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Unia Europejska	17,6	17,7	17,3	16,9	16,5	15,8	15,1	14,6	15,5	14,6
Polska	18,8	19,1	18,1	16,7	17,1	17,0	16,4	16,6	17,3	16,9

Źródło: <<http://ec.europa.eu/eurostat/>>

W Polsce, jak można zauważyć, występuje silna feminizacja tego zjawiska – NEET-sami zostaje więcej kobiet, aniżeli mężczyzn. Literatura przedmiotu wskazuje, iż kobiety w obecnej rzeczywistości społecznej muszą mierzyć się z większą liczbą utrudnień na rynku pracy. Najczęściej wynika to również z braku możliwości jednoczesnego pogodzenia dwóch ról społecznych – matki oraz pracowniczki. Kobiety stanowią najczęściej wysoki odsetek grupy tak zwanych *niedostępnych NEET-sów*, którzy ze względu na zobowiązania rodzinne są zmuszeni do bierności, bowiem tak ułożyli swoje priorytety²³. Eurofound opracował dodatkowo, na podstawie dostępnych danych, schematy kształtowania się zbiorowości NEET w różnych krajach europejskich i w Polsce zbiorowość tę tworzą – oprócz kobiet – głównie nieaktywni zawodowo, osoby nieposiadające doświadczenia, osoby z wysokimi kwalifikacjami oraz tak zwani „zniechęceni pracownicy”²⁴.

²³ E. Krause, *Zjawisko NEET, czyli o młodzieży*, s. 73-75.

²⁴ „Zniechęconym pracownikiem” nazywa się jednostkę, która kwalifikuje się jako osoba bezrobotna, jest zdolna do pracy, ale ze względu na brak motywacji jej nie podejmuje. Zob.

Wyzwania we fragmentarycznej rzeczywistości społecznej wobec młodzieży NEET

Współczesna rzeczywistość społeczna w literaturze jest zazwyczaj opisywana następującymi przymiotnikami: nieprzewidywalna, wielokulturowa, niekonsekwentna, dynamiczna, złożona. Niektórzy publicyści postrzegają ją jako ciągłą zmianę, dodatkowo pełną sprzeczności oraz rozbieżności. Taki stan rzeczy zyskał miano „ponowoczesności”. Słowo to stało się przeciwieństwem „nowoczesności”, która była określana jako rzeczywistość uporządkowana z jasnymi regułami partycypacji dla jej współtwórców. Jednakże, wydarzenia po II wojnie światowej odmieniły to postrzeganie obowiązującej rzeczywistości, stąd dodano przedrostek „po”, aby podkreślić początek nowej fazy życia ludzkości i rozgranicyć koniec nowoczesności²⁵. Jak pisze J. Szmyd, epokę ponowoczesności cechują przede wszystkim procesy globalizacyjne, przyspieszone tempo życia i postępujących zmian, kult pieniądza, informatyczny konsumpcjonizm, zwiększony wpływ mass mediów na społeczeństwo, a także nadmierne wywyższanie wartości materialnych²⁶. Funkcjonowanie w ciągle zmieniającej się rzeczywistości, w połączeniu z fragmentaryzacją współczesnej kultury, powoduje u młodzieży zagubienie oraz poczucie wyobcowania w społeczeństwie, bowiem nadaremnie poszukają stabilności oraz równowagi. Stąd, konieczne jest szybkie reagowanie wszystkich środowisk wychowawczych na pojawiające się nowe problemy społeczne, podejmując przy tym działania prewencyjne, mające na celu zmniejszenie skali nowych zagrożeń²⁷. Jednym z takich zagrożeń może być kwestia pozostawania bez zatrudnienia oraz idąca za tym marginalizacja społeczna młodych ludzi. Niewątpliwie, potencjalne działania w tym zakresie nastroczą nowego rodzaju wyzwań – politycznych, gospodarczych, społecznych, a także edukacyjnych, aby maksymalnie zminimalizować i zwiększyć integrację młodzieży na rynku pracy.

Jednym z takich wyzwań, stojącym przed państwami europejskimi, jest problem wykluczenia społecznego wśród osób biernych na rynku pracy oraz edukacji. We współczesnych społeczeństwach oraz ich nieuniknionym ciągłym rozwoju pojawiają się nowe reguły pozwalające jednostkom na funkcjonowanie w ramach społeczeństwa. To właśnie te zasady określają, jakie

B. Serafin-Juszczak, *Kim jest polski NEET?*, [w:] *Więzi społeczne, sieci społeczne w perspektywie procesów inkluzji i wykluczenia społecznego*, red. J. Grotowska-Leder, Łódź 2014, s. 179-180.

²⁵ L. Mysza, *Obraz ponowoczesnego świata z perspektywy współczesnej młodzieży*, *Kultura – Społeczeństwo – Edukacja*, 2014, 2(6), s. 153-154.

²⁶ J. Szmyd, *Zagrożone człowieczeństwo. Regresja antropologiczna w świecie ponowoczesnym*, Katowice 2015, s. 23.

²⁷ S. Przewoźnik, *Młodzież współczesna wobec bezprecedensowo zmiennej rzeczywistości – aspekty społeczne, kulturowe i pedagogiczne*, *Kultura – Przemiany – Edukacja*, 2018, VI.

warunki powinna spełnić jednostka, aby nie paść ofiarą wykluczenia poza margines społeczny. Niewątpliwie, młodzież pozostająca poza systemem edukacji oraz zatrudnienia nie chce dostosowywać się do nowych, narzuconych im standardów społecznych, co wskazuje na potencjalną ekskluzję społeczną w przyszłości²⁸. Można także postawić tezę, iż po przeanalizowaniu czynników ryzyka oraz determinantów przynależności do opisywanej zbiorowości, niejednokrotnie u tej grupy dochodzi do tak zwanego samowykluczenia społecznego i samomarginalizacji zawodowej. Jedną z cech charakterystycznych w psychologicznym funkcjonowaniu takich jednostek jest chociażby zaniżona samoocena oraz niepewność podejmowanych działań. Właściwości te niejednokrotnie skutkują strachem, wycofaniem oraz podjęciem decyzji o pozostaniu biernym na rynku pracy lub/i edukacji. Wskazuje się, iż najczęstszą motywacją jest lęk związany z pytaniem potencjalnych pracodawców o przerwę zawodową w CV lub brak doświadczenia²⁹. Pozostawanie biernym jest o tyle zjawiskiem negatywnym, że państwo zostaje w sposób bezpośredni zobligowane do poprawy sytuacji takich osób, co przekłada się na dodatkowe koszty w postaci zapewnienia świadczeń pomocy społecznej oraz utrzymanie różnorodnych ośrodków mających umożliwić podjęcie zatrudnienia (wskazuje się tutaj na urzędy pracy, ale też instytucje zajmujące się m.in. osobami znajdującymi się w kryzysie bezdomności czy zmarginalizowanymi)³⁰.

Nie bez znaczenia pozostają również wyzwania stojące przed państwami w kontekście gospodarczego funkcjonowania, a także uwarunkowań wykonywania pracy. Już w 1995 roku H. Silver poruszając tematykę wykluczenia społecznego wśród wybranych grup społecznych, wymienił łącznie 23 grupy, które są najbardziej narażone na ten proces. Wśród nich znaleźli się między innymi bezrobotni, zarówno długotrwale, jak i z krótkimi okresami zatrudnienia, analfabeci, osoby porzucające przedwcześnie naukę, dzieci dorastające w zaniedbanych środowiskach, a także młodzież – szczególnie nieposiadająca dyplomu ukończenia nauki szkolnej ani doświadczenia zawodowego³¹. Obecnie, poprzez zachodzące zmiany społeczno-gospodarcze w Polsce, badacze zajmujący się problemem marginalizacji społecznej wskazują na nową zbiorowość. Są to młodzi ludzie, którzy ukończyli edukację na poziomie szkoły średniej, po czym postanowili nie podejmować nauki na

²⁸ A. Kotlarska-Michalska, *Nowe wymiary wykluczenia społecznego*, [w:] *Wielowymiarowość wykluczenia społecznego. Diagnoza i profilaktyka*, red. B. Szluz, Spišská Nová Ves, 2015, s. 23.

²⁹ P. Barszcz, *Młodzież NEET jako grupa społeczna zagrożona wykluczeniem społecznym i zawodowym*, *Komparatystyka Pedagogiczna. Studia z Teorii Wychowania*, 2019, X, 2(27), s. 121.

³⁰ E. Krause, *Zjawisko NEET, czyli o młodzieży*, s. 77.

³¹ H. Silver, *Reconceptualizing social disadvantage: Three paradigms of social exclusion*, [w:] *Social Exclusion: Rhetoric Reality Responses*, *International Institute for Labour Studies*, red. G. Rogers, Ch. Gore, J.B. Figueiredo, Genewa 1995, s. 74-75.

wyższym szczeblu. Niebezpieczeństwo wynika głównie z faktu, w jaki sposób uwarunkowana jest współczesna rzeczywistość rynku pracy. Przechodzi on coraz szybsze oraz gwałtowniejsze zmiany, stąd wielu pracodawców ma większe wymagania oraz oczekiwania w stosunku do posiadanych umiejętności, wiedzy oraz doświadczenia swoich przyszłych pracowników. Ta część absolwentów, która nie podejmuje się dalszego kształcenia, ma problemy z płynnym przejściem od systemu edukacyjnego do rynku pracy, a później pozostaniu na nim. Z powodu zdobytych niskich kwalifikacji lub nawet ich braku, jeżeli już podejmują się wykonywania pracy, najczęściej jest ona słabo płatna, na krótki czas, bez posiadanego ubezpieczenia, mająca charakter fizyczny oraz wykonywana w trudnych warunkach³². Od młodych pracowników także o wiele częściej wymaga się elastyczności oraz szybkiego dostosowywania się do zmieniających się warunków, co skutkuje wewnętrznym brakiem poczucia stabilności. Czynnikiem ten oraz zderzenie się z rzeczywistością uwarunkowań rynku pracy powoduje coś, z czym młodzi ludzie wcześniej nie byli zaznajomieni, czyli ciągłego napięcia i stresu, co z czasem może prowadzić do rozwoju zachowań destrukcyjnych³³. Taka konieczność, poszukiwania jakiegokolwiek zatrudnienia, najczęściej niskopłatnego, niezgodnego z posiadanym wykształceniem i zainteresowaniami, skutkuje przede wszystkim poczuciem rezygnacji, nieprzystosowania do społeczeństwa i wyobrażenia sobie własnej ułomności, co skutkuje przybraniem tożsamości negatywnej³⁴.

Jedną z negatywnych przemian na rynku pracy, które wyjątkowo mocno dotyka osoby młode, jest również zjawisko określane jako *underemployment*. Tenże fenomen został tak nazwany, bowiem wiąże się z brakiem możliwości posiadania stabilnego zatrudnienia, pracą poniżej zdobytych kwalifikacji, a także zaniżonym wynagrodzeniom. Raporty rządowe wskazują, iż Polska o wiele częściej niż inne kraje europejskie stosuje umowy cywilnoprawne (tj. umowę zlecenie lub o dzieło) jako podstawową formę zatrudnienia młodych pracowników. Sytuacja ta wiąże się z niskimi zarobkami oraz gorszymi uwarunkowaniami wykonywania pracy. Wskazuje się, iż poprzez takie funkcjonowanie na rynku pracy młodych osób uniemożliwia się im wcześniejsze usamodzielnienie się, co z kolei można prowadzić do wykluczenia ekonomicznego³⁵.

³² S. Golinowska, *Podatność młodzieży na ubóstwo i wykluczenie społeczne*, Kultura i Społeczeństwo, 2010, LIV, 3, s. 43-51.

³³ K.J. Wiatrowska, *Uczestnictwo młodych ludzi na rynku pracy*, Zeszyty Naukowe ZPSB Firma i Rynek, 2019, s. 156.

³⁴ M. Karkowska, *Tożsamość młodzieży polskiej na przełomie wieków w perspektywie badań fenomenologicznych. Wyzwania współczesności*, Łódź 2013, s. 27.

³⁵ E. Leś, *Negatywne konsekwencje ekonomiczne i społeczne przemian współczesnego rynku pracy w Polsce dla ludzi młodych. Główne obszary ryzyka i propozycje rozwiązań*, [w:] *Młody człowiek wobec*

Nie bez znaczenia pozostają również wszelkie kryzysy gospodarcze występujące cyklicznie w poszczególnych państwach. W momencie załamania gospodarki, najbardziej narażone na utratę zatrudnienia są osoby młode, o mniejszym doświadczeniu oraz najczęściej pracujące na umowach cywilnoprawnych. Najlepszym przykładem takiej sytuacji była pierwsza fala pandemii COVID-19. W jej wyniku, już na początku rozwoju, jedna na sześć osób była zmuszona porzucić wykonywaną dotychczas pracę ze względu na zamknięcie sektorów, które najmocniej ucierpiały w związku z decyzjami rządowymi mającymi ograniczyć liczbę zakażeń (m.in. gastronomia, hotelarstwo, handel detaliczny oraz hurtowy). Coraz częściej mówi się również o tym, iż osoby z pokolenia Z (urodzone pomiędzy latami 1995-2000) – poprzez utrudnienia spowodowane chociażby koniecznością podjęcia nauki w trybie zdalnym, mniejszą liczbą prowadzonych szkoleń, czy niechęcią pracodawców do zatrudniania młodych pracowników, nawet w sytuacji zmniejszenia liczby zakażeń – nie otrzymają takiej szansy na budowanie swojej kariery zawodowej, jaką miały poprzednie generacje. Osoby te, nazywane już „pokoleniem Lockdownu”, „Covidialsami”, „Coronialsami”, czy „generacją Zoom”, będą zmuszone do wykonywania gorzej płatnych prac, z perspektywą nieprędkiego uzyskania awansu zawodowego, co w oczywisty sposób może przyczynić się do poczucia braku sensu, marazmu i zrezygnowania, a co za tym idzie – rozwoju społeczności NEET w Polsce³⁶.

W kontekście kryzysów występujących w poszczególnych państwach, warto także poruszyć zagadnienie posiadania doświadczenia imigranckiego, a zostanie NEET-sem. Obecnie codziennie pojawiają się nowe informacje oraz liczby dotyczące ukraińskich uchodźców szukających schronienia w Polsce oraz innych krajach europejskich przed rosyjską agresją zbrojną. W przypadku polskiego prawa, aktualnie powstaje problem nostryfikacji, czyli uznania zdobytych kwalifikacji oraz dyplomów uzyskanych na terenie Ukrainy. Jak podają media, znacząco rośnie liczba obywateli tego kraju, którzy chcą potwierdzić swoje umiejętności, aby móc pracować w wyuczonym zawodzie. Mimo wprowadzonej tak zwanej specustawy ukraińskiej³⁷, w dalszym ciągu droga do potwierdzenia swoich kompetencji, a następnie wykonywania zawodu jest długotrwała oraz kosztowna. Mimo wprowadzenia na podstawie specustawy zmian mogących obniżyć koszty oraz skrócić cały proces, nie

pracy, wyzysku i bezrobocia. Perspektywy fides i ratio, red. A. Hennel-Brzozowska, Kraków 2016, s. 165-175; zob. także: K. Szafraniec, *Młodzi 2011*.

³⁶ Kryzys na rynku pracy dotyka przede wszystkim osoby młode (53/2020) <<https://tep.org.pl/kryzys-na-ryнку-pracy-dotyka-przedem-wszystkim-osoby-mlode/>> [dostęp: 15.08.2022].

³⁷ A dokładniej – Ustawa z 8 kwietnia 2022 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw <<https://dziennikustaw.gov.pl/D2022000083001.pdf>> [dostęp: 15.08.2022].

wszystkie uczelnie wyższe w Polsce decydują się na podjęcie takich kroków³⁸. Tematyka posiadania doświadczenia imigranckiego, a przystąpienia do społeczności NEET była poruszana przez autorów niektórych raportów. Eurofound podejmując się zagadnienia determinantów i próby procentowego określenia ryzyka przynależności do społeczności młodzieży ani-ani, stwierdza, iż w przypadku imigrantów ryzyko zwiększa się o 70 procent³⁹. Jest to najczęściej spowodowane nieuniknionymi barierami językowymi oraz kulturowymi, a co za tym idzie – ograniczonym dostępem do rynku pracy czy edukacji. Z tego też powodu, w krajach ze znacznym procentem imigrantów zauważalny jest, utrzymujący się na stosunkowo wysokim poziomie, wskaźnik *Early School Leaving*, czyli przedwczesnego opuszczania edukacji szkolnej⁴⁰. Badania wskazują, iż takie osoby cechuje aż dwukrotnie wyższe ryzyko przedwczesnego wykluczenia edukacyjnego, w przeciwieństwie do dzieci, które wychowują się w tym samym kręgu kulturowym, co ich rodzice⁴¹. Problemem z czasem może również stać się narastająca niechęć i dyskryminacja wobec osób pochodzenia ukraińskiego, które są podsycane przez środowiska o charakterze nacjonalistycznym. Co warto wspomnieć, w determinantach przystąpienia do zbiorowości NEET wykazano, iż doświadczenie *bullyingu* i prześladowania w szkole może być jednym z czynników ryzyka. Początkowo powoduje ono podejmowanie ucieczek z zajęć lekcyjnych (tzw. waga-

³⁸ Według prawa wprowadzonej specustawy, polskie uczelnie mają aż 90 dni na uznanie lub odmowę uznania dyplomu ukończenia studiów za granicą, przy czym nic nie wskazuje na to, aby było można ten czas skrócić. Ponadto, koszt nostryfikacji w większości przypadków przekracza możliwości finansowe osób ubiegających się o nią, bowiem wynosi ona ponad trzy tysiące złotych, co stanowi 50% równowartości pensji profesora. Zob. *Problemy Ukraińców z nostryfikacją dyplomów* <<https://szukampracy.pl/blog/problemy-ukraincow-z-nostryfikacja-dyplomow/>> [dostęp: 15.08.2022].

³⁹ Pośród innych czynników mogących spowodować przystąpienie do zbiorowości NEET wymienia się także: posiadanie niepełnosprawności, niskiego wykształcenia, pochodzenie z rodziny o niskich dochodach i z terenów wiejskich, a także specyficzne czynniki rodzinne – doświadczenie braku zatrudnienia u obojga rodziców oraz występujące procesy dezintegracyjne rodziny (rozwoły). Zob. Eurofound, *NEETs - Young people not in employment*, s. 55-56.

⁴⁰ Pojęcie *Early School Leaving* zostało wprowadzone oraz ujednoczone przez Eurostat, który od ponad dwudziestu lat zbiera informacje oraz dane liczbowe dotyczące zjawiska, na podstawie prowadzonych Badań Siły Roboczej (*Labour force survey*). Jest to najczęściej używana definicja przez wszystkie kraje członkowskie Unii Europejskiej, a określa sytuację, w której młodzi ludzie porzucają kształcenie w formalnym systemie edukacji przed ukończeniem szkoły średniej, a zarazem nie podejmują żadnej dalszej drogi kształcenia. Zob. J. Leek, *Młodzież zagrożona przedwczesnym kończeniem nauki a partycypacja w szkole – doniesienia z badań*, *Studia z Teorii Wychowania*, 2017, 8/1 (18), s. 83-102; P. Marchlik, H. Tomaszewska-Pękała, *Importance and dimensions of ESL in Poland – school staff's perception*, *Kwartalnik Pedagogiczny*, 2016, 4(242).

⁴¹ A. Borkowska, *Przedwczesne kończenie nauki – droga ku wykluczeniu*, [w:] *Zrozumieć edukację w Europie. 20 lat EURYDICE w Polsce*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2017, s. 58.

rów), a to z kolei uruchamia nieunikniony problem stopniowo nawarstwiających się niepowodzeń szkolnych. Skutkiem tego jest najczęściej strach przed ponownym wróceniem na ścieżkę edukacyjną, co w oczywisty sposób może oddziaływać na strukturę zatrudnienia i edukacji w Polsce⁴².

Jednym z problemów polskiej społeczności NEET są rosnące różnicowania przestrzenne. W zeszłym roku najwyższą stopę zjawiska można było wyróżnić na obszarach Polski zachodniej (lubuskie), północnej (zachodniopomorskie, warmińsko-mazurskie), południowej (śląskie), południowo-wschodniej (podkarpackie). Problem ten pojawia się w tych regionach nie bez powodu, jako że miejscowa ludność posiada w nich niskie kwalifikacje wynikające z przemian ustrojowych. Wcześniej, w tych regionach znajdowały się Państwowe Gospodarstwa Rolne, w związku z czym ludzie trudnili się głównie uprawianiem roli. Po zmianach gospodarczych, mieszkańcy zostali na słabo rozwiniętych regionach rolniczych, które nie są odpowiednio zurbanizowane ani uprzemysłowione. Właściwości te powodują utrudnioną możliwość zmiany zatrudnienia czy miejsca zamieszkania, przez co strategie zwalczania chociażby problemu bezrobocia – zwłaszcza u młodych nieposiadających wystarczającej motywacji do zmiany miejsca zamieszkania – są znacząco utrudnione⁴³.

Przegląd dostępnych metod reintegracji społeczności NEET

Sytuacja młodych ludzi we współczesnych realiach europejskiego rynku pracy jest trudna. Jak wskazano wcześniej, wynika to między innymi z faktu, iż pracodawcy mają coraz większe wymagania w stosunku do potencjalnych pracowników, co jednocześnie nie przekłada się na jakość warunków wykonywanej pracy. Często zdarza się, iż absolwent szkoły wyższej nie może uzyskać pracy zgodnej z oczekiwaniami. W następstwie tego, nie może uniezależnić się od rodziny, odkłada decyzję o wyprowadzce oraz założeniu własnego gospodarstwa domowego z powodu braku niewystarczających środków. Czynniki te wpływają nie tylko na obniżenie demografii w kraju, ale także poziomu konsumpcji, co może prowadzić do spowodowania kryzysów gospodarczych. Dlatego, konieczne jest odnalezienie

⁴² „Nierzadko przyczyną rezygnacji uczniów z nauki jest osobiste doświadczenie psychologicznych lub fizycznych skutków różnych form przemocy i znęcania się (...), które sprawiają, że środowiska szkolne i pozaszkolne są mało bezpieczne, a młodzież po takich doświadczeniach izoluje się, szukając pewności i spokoju”. Zob. M. Szcześniak, G. Rondón, *Pokolenie „ani-ani”*, s. 247.

⁴³ W. Padowicz, *Rosnące bezrobocie i kryzys zatrudnienia w Polsce (przyczyny i uwarunkowania)*, Praca i Zabezpieczenie Społeczne, 2002, 1.

rozwiązań zapewniających odpowiednią integrację społeczności NEET⁴⁴. Inicjatywy podejmowane na rzecz prewencji ekskluzji społecznej młodych ludzi jest jednym z najważniejszych działań Unii Europejskiej, które zostały zawarte w polityce młodzieżowej, zatrudnienia oraz integracji społecznej. Obejmuje to między innymi łatwy dostęp do edukacji, jak również rynku pracy i zagwarantowanie środków potrzebnych do rozwoju własnego potencjału⁴⁵.

Eurofound sklasyfikowało Polskę jako państwo, w którym główną przyczyną przedwczesnego opuszczania edukacji szkolnej jest ubóstwo. Obecnie pomoc na tej płaszczyźnie jest udzielana przede wszystkim w postaci dotowanych podręczników szkolnych, darmowych posiłków w szkole, a także zasiłków społecznych oraz stypendiów. Autorzy cytowanego dokumentu skupili się również na innych pozytywnych rozwiązaniach, zastosowanych w poszczególnych państwach członkowskich. Jednym z pozytywnie ocenianych działań jest promowanie i zachęcanie do nauki w szkołach zawodowych, dzięki którym absolwenci mogą wykonywać pracę w konkretnym zawodzie, potrzebnym na rynku pracy. Dobrymi praktykami, wspomnianymi w polskim systemie edukacji, jest zatrudnianie psychologów oraz pedagogów szkolnych, których zadanie polega na zapobieganiu oraz prowadzeniu rozmów z uczniami zagrożonymi przedwczesnym wypadnięciem z systemu szkolnego. Rozwiązania te zostały zakwalifikowane jako metody zapobiegania „wejściu” do społeczności NEET⁴⁶.

Jednym z programów mających na celu poprawę sytuacji młodzieży NEET jest „Gwarancja dla Młodzieży” – projekt zaakceptowany oraz zatwierdzony przez Komisję Europejską 23 kwietnia 2013 roku. Główną ideą powstania tego przedsięwzięcia było przede wszystkim maksymalnie ograniczenie odsetka młodych ludzi, którzy mogą zostać potencjalnymi NEET-sami. Wszystkie państwa będące w Unii Europejskiej zobligowały się do podjęcia działań oraz wykorzystania dostępnych mechanizmów mających na celu zapewnienie zatrudnienia zgodnego z uzyskanym wykształceniem jednostkom, które ukończyły szkołę lub straciły pracę w ostatnich czterech miesiącach. Warto zaznaczyć, iż „Gwarancja dla Młodzieży” stanowi zbiór rozwiązań, które zostały starannie sprawdzone oraz zweryfikowane, aczkolwiek wszystkie kraje

⁴⁴ Aktywizacja zawodowa młodzieży NEET, neetaktywizacja, <<https://neetaktywizacja.pl/czytelnia/Program-aktywizacji-zawodowej-mlodziezy-NEET.pdf>>, s. 22 [dostęp: 20.08.2022].

⁴⁵ M. Sińczuch, *Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym w polityce młodzieżowej UE*, [w:] *Zapotrzebowanie rynku pracy na współczesne i ginące zawody w perspektywie kształcenia młodzieży*, red. E. Giermanowska, J. Kotzian, Warszawa 2014, s. 159.

⁴⁶ Eurofound, *Recent policy developments related to those not in employment, education and training (NEETs)*, Eurofound, Dublin, 2012, <https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/docs/erm/tn1109042s/tn1109042s.pdf> [dostęp: 18.08.2022].

otrzymały możliwość wyboru własnych sposobów oddziaływania. Program został zaadresowany do osób od 15 do 29 lat, aczkolwiek szczególnie wyróżniono cztery następujące grupy odbiorców:

- osoby przedwcześnie kończące naukę w formalnym systemie (od 15 do 17 r.ż.), zaniebujące obowiązkiem szkolnym (jednostki do 16 r.ż.), a także obowiązkiem nauki (do 18 r.ż.);

- jednostki od 18 do 24 lat, które zgodnie z przyjętą definicją NEET – nie pracują, nie uczą się ani nie szkolą, a dodatkowo przebywają w zaniebanych środowiskach, pochodzą z regionów wiejskich, albo z innych powodów zostały wykluczone z rynku pracy;

- młodzi ludzie od 18 do 25 lat, figurujący jako bezrobotni w urzędach pracy (tzw. bezrobotni zarejestrowani), a także zarejestrowani, lecz jednocześnie podejmujący naukę na uczelniach wyższych w trybie zaocznym lub wieczorowym, przez co nie kwalifikują się jednoznacznie do opisywanej społeczności;

- osoby od 18 do 29 lat, poszukujące zatrudnienia od 48 miesięcy, od momentu ukończenia szkoły lub uzyskania innych kwalifikacji zawodowych⁴⁷.

Wszystkie wymienione powyżej grupy zostały objęte poszczególnymi działaniami.

- W przypadku zbiorowości pierwszej, nadrzędnym celem jest ograniczenie wykluczenia społecznego. W ramach prowadzonych oddziaływań, jednostki zostały objęte pracą Ochotniczych Hufców Pracy. Wsparcie w ich ramach udzielane jest na zasadzie motywowania do podjęcia dalszej edukacji, udziału w szkoleniach lub nabycia nowych kwalifikacji zawodowych.

- Druga wskazana grupa, w zależności od potrzeb, została objęta działaniami o charakterze standardowym lub pogłębionym (kompleksowym). Pierwszy typ obejmuje poradnictwo zawodowe oraz prowadzenie warsztatów w celu pobudzenia biernych do aktywności na rynku pracy. Natomiast w ramach działań drugiego typu, stosuje się, oprócz wcześniej wspomnianego poradnictwa zawodowego, dodatkowe zajęcia, które mają wyposażyć osoby objęte projektem w konkretne umiejętności, jak np. korzystanie ze stron internetowych czy baz danych mogących ułatwić znalezienie zatrudnienia.

- W stosunku do trzeciej opisywanej grupy osób, które są zarejestrowane jako bezrobotne, stosuje się przede wszystkim wsparcie urzędów pracy oraz Ochotniczych Hufców Pracy. Zadaniem tych pierwszych jest przede wszystkim pośrednictwo oraz poradnictwo zawodowe, co ma pozwolić na płynniejsze przejście na rynek pracy oraz znalezienie zatrudnienia. Ponadto, osoby objęte tymi oddziaływaniami mogą korzystać z bonów pieniężnych

⁴⁷ L. Cybulski, *Analiza sytuacji osób młodych*, s. 20-22.

finansowanych ze środków krajowych. Kolejnymi ważnymi elementami są m.in.: możliwość dofinansowania studiów podyplomowych (udzielając stypendiów na kontynuowanie nauki), udziału w stażach oraz różnorodnych szkoleniach, jak również umożliwienie brania udziału w projektach organizowanych na terenie kraju.

- Ostatnia grupa, jaką są absolwenci, została objęta działaniami mającymi podnieść stopień ich przedsiębiorczości. W związku z tym mają możliwość pobrania pożyczki w celu otwarcia własnej działalności gospodarczej, a tym samym utworzenia nowych stanowisk pracy dla innych osób pozostających bez zatrudnienia⁴⁸.

Dopełnieniem opisywanej „Gwarancji dla Młodzieży” jest tak zwana Inicjatywa na rzecz zatrudnienia młodych (*Youth Employment Initiative*), która także została zatwierdzona w tym samym roku. Projekt jest zorientowany na młodzież od 15 do 24 lat mieszkającą w tych regionach Polski, w których stopa bezrobocia wyniosła powyżej 25%. Przykładowymi rozwiązaniami wprowadzonymi w ramach opisywanego programu są między innymi: dofinansowanie praktyk zawodowych, staży oraz szkoleń na rzecz zatrudnienia, a także wprowadzenie ulg dla osób pragnących rozpocząć własną działalność gospodarczą. Od momentu wprowadzenia inicjatywy, corocznie ponad 3,5 mln młodzieży przyjmuje ofertę podjęcia zatrudnienia, stażu lub kontynuacji edukacji. Dane pochodzące z Eurostatu wskazują, iż w krajach członkowskich Unii Europejskiej rozmiary bezrobocia wśród młodych efektywnie zmniejszyły się o 2,3 mln osób, podobnie w przypadku odsetka NEET – 1,8 mln osób mniej⁴⁹.

W kontekście poprawy sytuacji zbiorowości NEET na rynku pracy, warto przywołać ponownie *Konkluzje Rady w sprawie większego włączenia społecznego młodzieży niepracującej, niekształcącej się ani nieszkolącej*, pochodzące z Dziennika Urzędowego Unii Europejskiej. W dokumencie znajdują się informacje, jak również zalecenia dotyczące zapobiegania, przechodzenia z etapu edukacji do etapu zatrudnienia, kształcenia i szkolenia, a także uczenia się pozaformalnego oraz samego zatrudnienia⁵⁰.

⁴⁸ Tamże, s. 24-25.

⁴⁹ E. Subocz, *O młodzieży wyłączonej z systemu edukacji i rynku pracy – wybrane aspekty zjawiska z perspektywy europejskiej i polskiej*, *Praca Socjalna*, 2020, 3(35), s. 159-160.

⁵⁰ *Konkluzje Rady w sprawie większego włączenia społecznego młodzieży niepracującej, niekształcącej się ani nieszkolącej*, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, (2014/C 30/03) [dostęp: 20.08.2022].

Tabela 5

Zalecenia Rady Unii Europejskiej w sprawie większego włączenia społecznego młodzieży NEET

Zapobieganie zjawisku	<ul style="list-style-type: none"> - Rozpowszechnianie oraz promowanie świadczeń o charakterze socjalnym, tj. wczesna edukacja, lepszy dostęp do mieszkań oraz usług zdrowotnych. - Zachęcanie do pracy z młodzieżą podmiotów oraz ułatwianie drugiej stronie dostępu do usług związanych z edukacją. - Zastosowanie środków zapobiegawczych oraz interwencyjnych, zawartych w Zaleceniu Rady z 28 czerwca 2011 r. w sprawie polityki na rzecz ograniczania zjawiska przedwczesnego kończenia nauki (DzU C 191 z 1.7.2011). - Opracowanie i wdrażanie nowych, innowacyjnych rozwiązań w celu lepszego włączenia młodzieży NEET w życie społeczne. - Wspieranie lepszego i bardziej kompleksowego doradztwa zawodowego. - Wzmacnianie takich form pracy, jak organizacje młodzieżowe pracujące z młodymi ludźmi. - Inicjatywy lokalne kierujące swoje działania konkretnie do młodzieży NEET.
Zalecenia w kontekście kształcenia, szkolenia oraz uczenia się poza systemem formalnym	<ul style="list-style-type: none"> - Poszerzenie dostępu do edukacji „drugiej szansy” oraz ułatwienie zdobywania oraz rozwijania umiejętności aktualnie poszukiwanych na rynku pracy. - Rozpowszechnianie doradztwa, a także poradnictwa społecznego, które będzie dostosowane do jednostek wykluczonych społecznie – niezależnie od etapu życia, na którym się znajdują. - Zwiększanie dostępu do wczesnej edukacji oraz podnoszenie jej jakości – zwłaszcza w kierunku dzieci ze środowisk zaniedbanych. - Kontynuowanie lub wdrażanie programu Erasmus+
Przechodzenie z etapu edukacji na rynek pracy	<ul style="list-style-type: none"> - Współpraca między instytucjami zajmującymi się osobami bezrobotnymi, organizacjami pozarządowymi, ośrodkami oraz stowarzyszeniami, co ma ułatwić łatwiejsze przejście pomiędzy tymi dwoma etapami. - Promowanie praktycznej nauki zawodu, które będzie na wysokim poziomie jakościowym. - Wykorzystanie środków pochodzących z Komisji Europejskiej na systemy mające zapobiegać bezrobociu wśród młodych osób.
Zatrudnienie	<ul style="list-style-type: none"> - Propagowanie wartości oraz takich cech, jak kreatywność oraz przedsiębiorczość, wspieranie zakładania własnych działalności gospodarczych. - Likwidowanie barier w zatrudnieniu. - Umożliwienie wszelkim organizacjom prowadzenia działań skierowanych dla młodzieży NEET. - Wspieranie <i>work-life balance</i>, czyli jednoczesnego godzenia pracy z życiem prywatnym.

Opracowanie własne na podstawie: *Konkluzje Rady w sprawie większego włączenia społecznego młodzieży niepracującej, niekształcącej się ani nieszkolącej*, Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej, (2014/C 30/03) [dostęp: 20.08.2022].

Podsumowanie

Celem niniejszego artykułu była analiza funkcjonowania specyficznej zbiorowości – w literaturze przedmiotu określanej jako NEET – we współczesnej rzeczywistości społecznej. Dokonano ustaleń terminologicznych definicji, charakterystyki zjawiska, przedstawiono statystyki występowania zjawiska w Polsce oraz przeprowadzono przegląd dostępnych strategii minimalizowania zjawiska na poziomie europejskim. Postępujące procesy globalizacyjne, występujące cyklicznie kryzysy gospodarcze, czy niekorzystne uwarunkowania zatrudnienia, niewątpliwie nie nastroją pozytywnie osób młodych, przechodzących z rynku edukacji do rynku pracy. Stąd, problem pozostawania w zbiorowości, a z tym powiększająca się marginalizacja społeczna młodzieży to jeden z największych problemów do przezwyciężenia w obecnej rzeczywistości społeczno-gospodarczej. To właśnie od działań podjętych przez poszczególne państwa członkowskie Unii Europejskiej zależy dobrobyt całej populacji, dlatego powinno się maksymalnie wykorzystywać potencjał młodych ludzi, zapewniając im pełną integrację oraz wsparcie. Konsekwencje bierności państwa w tym zakresie mają wielowymiarowe skutki, bowiem nie ograniczają się tylko i wyłącznie do życia pojedynczej jednostki dotkniętej tym problemem. Pozytywnym aspektem jest to, iż wprowadzone dotychczas przez UE rozwiązania, a wraz z nimi dostępne wyniki oraz dane potwierdzają, iż przynoszą one pozytywne, jak też zaplanowane efekty. Dlatego, należy mieć nadzieję, iż będą miały one charakter długotrwały, a procentowy udział NEET-sów w polskim społeczeństwie będzie się stopniowo zmniejszał.

BIBLIOGRAFIA

- Barszcz P., *Młodzież NEET jako grupa społeczna zagrożona wykluczeniem społecznym i zawodowym*, Komparatystyka Pedagogiczna. Studia z Teorii Wychowania, 2019, X, 2(27).
- Borkowska A., *Przedwczesne kończenie nauki – droga ku wykluczeniu*, [w:] *Zrozumieć edukację w Europie. 20 lat EURYDICE w Polsce*, Fundacja Rozwoju Systemu Edukacji, Warszawa 2017.
- Cybulski L., *Analiza sytuacji osób młodych i diagnoza barier ich aktywizacji zawodowej na Dolnym Śląsku w kontekście realizacji „Gwarancji dla Młodzieży”*, Program Operacyjny Wiedza, Edukacja i Rozwój na lata 2014 - 2020, Wrocław 2014.
- Golinowska S., *Podatność młodzieży na ubóstwo i wykluczenie społeczne*, Kultura i Społeczeństwo, Polska Akademia Nauk, 2010, LIV, 3.
- Karkowska M., *Tożsamość młodzieży polskiej na przełomie wieków w perspektywie badań fenomenologicznych. Wyzwania współczesności*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2013.
- Kędzior J., *Młodzież jako specyficzna grupa społeczna*, [w:] *Współczesna młodzież. Pomiędzy Eros a Thanatos*, red. J. Kurzępa, A. Lisowska, A. Pierzchalska, FALOCHRON, Wrocław 2008.

- Kopertyńska M.W., Kmiotek K., *Budowanie zaangażowania pracowników pokolenia Y*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Management Forum, 2014, 4.
- Kotlarska-Michalska A., *Nowe wymiary wykluczenia społecznego*, [w:] *Wielowymiarowość wykluczenia społecznego. Diagnostyka i profilaktyka*, red. B. Szluz, Spišská Nová Ves, 2015.
- Krause E., *Zjawisko NEET, czyli o młodzieży trzy razy nic*, Problemy Profesjologii, 2016, 2.
- Kurzawa I., *Generacja NEET w Polsce i wybranych krajach Unii Europejskiej*, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, Wrocław 2018.
- Kwieciński Z., *Odpad szkolny na wsi. Studium socjopedagogiczne*, Komitet Badań Rejonów Uprzemysławianych i Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 1972.
- Leek J., *Młodzież zagrożona przedwczesnym kończeniem nauki a partycypacja w szkole – doniesienia z badań*, Studia z Teorii Wychowania, 2017, 8/1 (18).
- Leś E., *Negatywne konsekwencje ekonomiczne i społeczne przemian współczesnego rynku pracy w Polsce dla ludzi młodych. Główne obszary ryzyka i propozycje rozwiązań*, [w:] *Młody człowiek wobec pracy, wyzysku i bezrobocia. Perspektywy fides i ratio*, red. A. Hennel-Brzozowska, Wydawnictwo Scriptum, Kraków 2016.
- Marchlik P., Tomaszewska-Pękała H., *Importance and dimensions of ESL in Poland – school staff's perception*, Kwartalnik Pedagogiczny, 2016, 4(242).
- Możliwości i ograniczenia osób młodych na wielkopolskim rynku pracy*, Wielkopolskie Obserwatorium Rynku Pracy II, Wojewódzki Urząd Pracy w Poznaniu, Poznań 2015.
- Muster R., *Zjawisko NEET na europejskim rynku pracy – zarys problemu*, Górnośląskie Studia Socjologiczne, Seria Nowa, 2020, 11.
- Myszka L., *Obraz ponowoczesnego świata z perspektywy współczesnej młodzieży*, Kultura – Społeczeństwo – Edukacja, 2014, 2(6).
- Niezgoda M., *Młodzież. Kłopotliwa kategoria socjologiczna*, [w:] *Młodzież w społeczeństwie ryzyka*, red. P. Długosz, M. Niezgoda, S. Solecki, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2014.
- Padowicz W., *Rosnące bezrobocie i kryzys zatrudnienia w Polsce (przyczyny i uwarunkowania)*, Praca i Zabezpieczenie Społeczne, 2002, 1.
- Popłonikowska N., *Dziady w reżyserii Kazimierza Dejmka – próba demitologizacji*, Acta Universitatis Lodzianensis, 2015, 1(27).
- Przewoźnik S., *Młodzież współczesna wobec bezprecedensowo zmiennej rzeczywistości – aspekty społeczne, kulturowe i pedagogiczne*, Kultura – Przemiany – Edukacja, 2018, VI.
- Putkiewicz E., Zahorska M., *Społeczne nierówności edukacyjne – studium sześciu gmin*, Instytut Spraw Publicznych, Warszawa 2001.
- Rybicka K., *Sytuacja młodzieży na polskim rynku pracy*, Studia i Prace Wydziału Nauk Ekonomicznych i Zarządzania, 2014, 37.
- Rynkiewicz D., *Rola pokolenia Y w tworzeniu innowacji otwartych*, Edukacja Ekonomistów i Menadżerów, 2014, 4(34).
- Saczyńska-Sokół S., Łojko M., *Sytuacja młodzieży NEET na rynku pracy*, Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, Seria: Administracja i Zarządzanie, 2016, 108.
- Serafin-Juszczak B., *NEET – nowa kategoria młodzieży zagrożonej wykluczeniem społecznym*, Acta Universitatis Lodzianensis. Folia Sociologica, 2014, 49.
- Serafin-Juszczak B., *Kim jest polski NEET?*, [w:] *Więzi społeczne, sieci społeczne w perspektywie procesów inkluzji i wykluczenia społecznego*, red. J. Grotowska-Leder, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2014.
- Silver H., *Reconceptualizing social disadvantage: Three paradigms of social exclusion*, [w:] *Social Exclusion: Rhetoric Reality Responses*, International Institute for Labour Studies, red. G. Rogers, Ch. Gore, J.B. Figueiredo, International Labour Organization, Genewa 1995.

- Sińczuch M., *Młodzież zagrożona wykluczeniem społecznym w polityce młodzieżowej UE*, [w:] *Zapotrzebowanie rynku pracy na współczesne i ginące zawody w perspektywie kształcenia młodzieży*, red. E. Giermanowska, J. Kotzian, Ochotnicze Hufce Pracy Komenda Główna, Warszawa 2014.
- Subocz E., *O młodzieży wyłączonej z systemu edukacji i rynku pracy – wybrane aspekty zjawiska z perspektywy europejskiej i polskiej*, *Praca Socjalna*, 2020, 3(35).
- Szafraniec K., *Młodzi 2011*, Kancelaria Prezesa Rady Ministrów, Warszawa 2011.
- Szczeniak M., Rondón G., *Pokolenie „ani-ani”: o młodzieży, która się nie uczy, nie pracuje i nie dba o samokształcenie*, *Psychologia Społeczna*, 2011, 3(18).
- Szmyd J., *Zagrożone człowieczeństwo. Regresja antropologiczna w świecie ponowoczesnym*, *The-saurus Silesiae*, Katowice 2015.
- Turek D., Wojtczuk-Turek A., Marczak K., *Wsparcie młodych osób na mazowieckim rynku pracy*, *Wojewódzki Urząd Pracy*, Warszawa, 2014.
- Ustawa z 14 marca 2014 r. o zmianie ustawy o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy oraz niektórych innych ustaw (DzU 2014, poz. 598).
- Ustawa z 8 kwietnia 2022 r. o zmianie ustawy o pomocy obywatelom Ukrainy w związku z konfliktem zbrojnym na terytorium tego państwa oraz niektórych innych ustaw
- Ustawa z 20 kwietnia 2004 r. o promocji zatrudnienia i instytucjach rynku pracy (DzU 2004, nr 99, poz. 1001).
- Wiatrowska K.J., *Uczestnictwo młodych ludzi na rynku pracy*, *Zeszyty Naukowe ZPSB Firma i Rynek*, Zachodniopomorska Szkoła Biznesu, Szczecin 2019.
- Williamson H., *Status Zer0, youth and the “underclass”: Some considerations*, [w:] *Youth, the ‘underclass’ and social exclusion*, red. R. Macdonald, Routledge, London 1997.
- Wrześniński W., *Jednostka – rodzina – pokolenie*, *Wydawnictwo Naukowe UAM*, Poznań, 2003.
- Ziolo-Gwadera K., *Młodzież NEET jako wyzwanie współczesnego rynku pracy*, *Zeszyty Naukowe ZPSB Firma i Rynek*, 2018, 1, (53).

Netografia

- Aktywizacja zawodowa młodzieży NEET, neetaktywizacja*, <<https://neetaktywizacja.pl/czytelnia/Program-aktywizacji-zawodowej-mlodziezy-NEET.pdf>>, (dostęp: 20.08.2022)
- Eurofound, *NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe*, Publications Office of the European Union, Luxembourg, 2012, <http://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_publication/field_ef_document/ef1254en.pdf>
- Eurofound, *Recent policy developments related to those not in employment, education and training (NEETs)*, Eurofound, Dublin, 2012, <https://www.eurofound.europa.eu/sites/default/files/ef_files/docs/erm/tn1109042s/tn1109042s.pdf> [dostęp: 18.08.2022].
- Konkluzje Rady w sprawie większego włączenia społecznego młodzieży niepracującej, niekształcącej się ani nieszkolącej*, *Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej*, (2014/C 30/03), 2014, <[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0201\(02\)&from=PL](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014XG0201(02)&from=PL)> [dostęp: 20.08.2022].
- Kryzys na rynku pracy dotyka przede wszystkim osoby młode (53/2020) <<https://tep.org.pl/kryzys-na-ryнку-pracy-dotyka-przede-wszystkim-osoby-mlode/>> [dostęp: 15.08.2022].
- Problemy Ukraińców z nostryfikacją dyplomów* <<https://szukampracy.pl/blog/problemy-ukraincow-z-nostryfikacja-dyplomow/>> [dostęp: 15.08.2022].